

MADARAS SZIDÓNIA

COPYRIGHT – COPYLEFT – COPYPASTE

Bodó Balázs: *A szerzői jog kalózzai*

■ Tiltakozáshullámoktól hangos az online média, sőt offline megmozdulásokig fokozódott az ellenkampány a szellemi tulajdont és szerzői jogvédelmet szabályozó nemzetközi törvénytervezetek kapcsán (ACTA, SOPA, PIPA¹). Januárban szinte napi rendszerességgel olvashattunk az Egyesült Államokban és az EU-ban nagyjából párhuzamosan zajló történésekről. A szemben álló érvrendszerek: *egységes jogvédelem az alkotások és szellemi javak számára versus véleménynyilvánítás szabadságának megsértése, cenzúra, szabad online aktivitás korlátozása*; alkotói és disztribútori copyright-lobbi áll a kalózkodás társadalmi gyakorlatával szemben.

A szerzői jog kalózzai. A kalózzok szerepe a kulturális termelés és csere folyamataiban a könyvnyomtatástól a fájlcsereelő hálózatokig, Bodó Balázs 2011-ben, a Typotex Kiadó Edition 2.0 sorozatában megjelent könyve kitűnő olvasmány a nemzetközi és online közbeszéd, illetve politikai napirend aktualitásai mellé. A sorozat a statikus szöveg – dinamikus internet, tudós szerző – laikus olvasó tematikák mentén szerveződik, a kiadó bevallása szerint a könyvkiadás és az internet konfliktusos kapcsolatában a könyv olvasás új alternatíváit próbálja feltárni.² Kétségtelen, hogy a budapesti médiakutató-közgazdász, Bodó Balázs által feltárt terület a mindennapos gyakorlatban meghatározó alternatívát jelent a felhasználók számára a kultúrapiar egyes termékeihez való hozzáférés szempontjából. A kalózkodást célzó vizsgálódás ugyanakkor a kulturális piac valamennyi szereplője számára fontos következtetéseket világít meg, lehetséges válaszokat sorakoztat fel a tucatjával felmerülő kérdésekre az igencsak vitatott témakör részletes, módszeres leírása által. A kötet központi témáját szűkebb értelemben a ka-

lózkodás mint olyan, tágabb értelemben a kulturális piac digitalizáltság felé mutató konvergenciafolyamatai képezik. A status quo több oldalról is megingott – derül ki Bodó Balázs hatéves kutatói munkájának eredményeképpen, a kényszervisszaállítási kísérleteket pedig a papírkosárba³ kívánja a piaci szereplők jelentős hányada, amint azt az anti-ACTA, anti-SOPA tiltakozások, petíciók,⁴ sokezeres támogatottságú közösségi oldalak⁵ is tükrözik.

Bodó Balázs a kalóz jelentésének fogalomtörténeti variációival vezeti fel a mai peer-to-peer jószágcsere kérdését. Már az elsődleges jelentés szerinti kalóz figurájának szentelt kezdő fejezetekből kitér annak többértésűsége és az ebből következő etikailag vitatható státusz. A szerző történeti-szemantikai alapokra utalva óva int a szélsőséges állásfoglalásoktól: „az a kontextus, ahonnan a szerzői jog a kalóz figuráját kölcsönvette, korántsem kínál olyan egyértelmű vita nélkül negatív jelentést a kalóz fogalmának, mint amennyire azt a szerzői jogi diskurzus alakítói sugallni szeretnék.” (27.) A szerző három bevezető fejezetben tesz kísérletet a kalózdiskurzus árnyalt historiografikus elemzésére, a különböző kalóztársadalmak ténykedésének leírására, különös tekintettel az általuk betöltött társadalmi, piaci szerepre. Hangsúlyos a figura komplex megjelenése a javakhoz fűződő érdekek metszéspontjában olyan kiegyenlítő szereplőként, aki a kínálat-keresleti, valamint a munkaerő-piaci ingadozásokat mérsékelni képes, sőt mi több, esetenként a hatalommal együttműködő piacsabályozó funkciót is ellát – tény, hogy mindezt a normasértés, illegálitás stigmája árán. A szerzőijog-sértés bűnügyi kategóriájának aktoraként megjelenő kalóz fogalom öröklíti ezt a negatív besorolást, a diskurzusban azonban érdemes a sértett fél kiszolgáltatottságérzetének

összetevőjét észrevenni. A mitikus kalóz pozitív, Robin Hood-i olvasata viszont nem kap helyet a copyrightbitorló negatív képének ellensúlyozásában, pontosan a szerzői jog mint jogalkotási kategória szempontjai miatt. Ez utóbbi ugyanis az alkotók és a terjesztés üzleti szereplőinek érdekeit veszi figyelembe csupán, a kultúrafogyasztók érdekcsoportja a szabályozás alakulásából kimaradt.

Az európai könyvpiac erőviszonyainak összehasonlítása kap helyet a továbbiakban a kötetben. Az angol szabályozó jogok, a francia, ír, svájci és délnémet helyi sajátosságok példázzák rendre a vitás erőviszonyokat, amelyekben rendszerint a „kizárólagosság” forrásainak ellentmondásos eredete szolgál alapul (nem egyértelmű az, hogy ki és milyen alapon lehet kizárólagos tulajdonosa egy szellemi-kulturális terméknek). A kalózzelenséget eredményezheti a termelők-alkotók konfliktusa, a kereskedelmi versenytársaké, a piaci hiányosság, a hatályos jogszabály megsértése, a hatalommal folytatott játszma, az „underclass” felzárkózási igénye, azaz opportunista helyzetkihasználás, tolvajlás, plágium vagy ajándékgazdaság és share-kultúra egyszerre – foglalhatnánk össze az interkulturális, médiumtörténet, tulajdonjog, társadalmi rétegződés, hálózatiság és kultúrszociológiai szempontokat egyaránt figyelemmel kísérelő leírásokat. A szerteágazó szempontrendszer viszont logikus tartalomszerkesztési vonal tartja össze. A nyilvánvaló történeti-kronológiai szempontot a nemzeti kultúrák felé tett kitérők árnyalják, majd az egyes fejezetek zárótanulságai, következtetései összegzik a kalózkodás jelentésfejlődésének állomásait, míg a digitális technológiák paradigmaváltó korszakához érünk. Útközben pedig valamennyi kapcsolódó jelenség magyarázata helyet kap, így a szerző és a szellemi tulajdon fogalmának megszületése, a *Statute of Anne* – az első szerzői jogi szabályozás, az örökös copyright és a *public domain* viszonya, a korlátozásokat áthágó kalóztársadalomban érvényes önszabályozó mechanizmusok.

A „fájlcsere” mint a kalózkodás semleges szinonimája szándékos fogalomváltás a közelmúltra és jelenre vonatkozó fejezetekben, és mi tagadás, itt válik számunkra izgalmassá a konfliktus, amelynek fenntartásához és fokozódásához (bevalljuk vagy sem) torrent- és fáj-

megosztók felhasználóiként magunk is hozzájárulunk. A téma relevanciája ezen a ponton megkerülhetetlenné válik; kétféleképpen, hogy létezik olyan internetfelhasználó, akít ne személyesen, közvetlenül érintene a *P2P kalózkora* című rész (alkotók, „feketepiacon” járatos felhasználók, törvényhozók, társadalomtudósok, jogutódok, szerzői jogvédelem kétségbeesett aktivistái egyaránt érintettek az alternatív digitális tér résztvevőiként).

A szerző kijelenti a szerzői jogi diszkurzus kellemetlen igazságát: az internet a tökéletes másológép (179.), az információ két pont között továbbmásolja önmagát, a médium működési alapelve adja a legkézenfekvőbb alternatívát az alkotások terjesztésére, abszurdnak tűnhet tehát a digitális csatornára vonatkozó másoláskorlátozó/tiltó kísérlet. Nem kevésbé a szolgáltatók felelőssé tétele a felhasználók aktivitásáért. Bodó választás elé állít: tekinthetjük tisztán jogi kérdésnek a kalózkodást, vagy megpróbálhatjuk a technológia által életre hívott „ajándékgazdaságot” megérteni, annak a kulturális piacra, társadalmi gyakorlatra tett hatásairól tisztább képet kapni.

De jure – bűntett, de facto – kézenfekvő

■ A két szélsőség között felmerülő lehetséges érvekre is találunk példát: a 251. oldalon az etikai többértelműség kérdése vetődik fel: ha én megvásároltam és jogszerűen birtoklom, akkor a környezetemnek jogosan vagy jogtalanul mutatom meg? Továbbá milyen mértékben tehető felelőssé a szolgáltató – a közömbös struktúra jogilag elmarasztalható az általa lehetővé tett alternatívák miatt? (172.) Az elitkultúra kultiválása vagy az adott esetben alulról jövő innovációs lehetőségek befogadása mellett voksolunk? (194.) A P2P rövidre zárja az alkotók és a végfelhasználók kapcsolatát, tehát csak a közvetítők érdeke lenne a copyrightlobbi? (232.) Hiteles maradhat-e a tiltó álláspont, miután valamely jogtulajdonos bevallja, hogy előnyére válnak a jogtalan felhasználók is? (255.) A fájlcsere helyettesítő vagy hiánypótló funkciót tölt be, felháborodjunk, vagy fejlesszük a legális lehetőségeket? (270.)

Csak néhány felkínált értelmezési lehetőséget emeltem ki a rendkívül árnyalt helyzetelemzésből. A munka másik nagy érdemét, a közkeletű tévedések eloszlátá-

sára tett kísérletet sem szabad említés nélkül hagynunk.

A termék fogalmának kiterjesztését javasolja a szerző: a kulturális termék élményjóság, értéke csak a fogyasztás után derül ki, megvásárlásával tehát a fogyasztó kockázatot vállal, emiatt a bevételek nem feltétlen az egy másolat egyenlő egy el nem adott példány szerint alakulnak. A gyakorlatban a jogtalanul másolt zene-számok után megvásárolt koncertjegy is a termékből számító bevételek listájára irándó.

Ezenfelül figyelemre méltó a feketepiac működési mechanizmusainak leírása, amely talán a vállaltnál szélesebb körben is érvényes összefüggésekkel szolgál. Gondolok itt „a feketepiac kínálati piac: elég egyetlen ember, aki fontosnak tart valamit digitalizálni, archiválni, megosztani másokkal” típusú kijelentésekre, az, akinek füle van, hallja meg keretben, jelzés értékű lehet egy feketepiaci mechanizmus mindazok számára, akik annak átláthatóságáért, nyitottságáért tenni kívánnak.

Az ingyenességen, az ajándékon, megosztáson alapuló kapcsolatok nemcsak a szerzői jogok, hanem a szélesebb körben vizsgálható társadalomszerveződési, társadalomszociológiai kutatások felé mutatnak,⁶ amint maga a szerző is paradigmaváltó jelenségeket vél felfedezni e köznapis gyakorlatokban.

Zárásként magyarországi esettanulmányt olvashatunk, ezúttal az alkotás szűkebb, specifikusabb területén, a filmes P2P tartalomkalózlásán.

Az alaposan, körültekintően végzett kutatást fémjelezi a részletes, szerteágazó tematikát felölelő irodalomjegyzék, a lábjegyzetek alaposága, a kimerítő magyarázatok, helyenként a látszólag távol álló tudományterületek elméleteinek bekapcsolása azon olvasók kedvéért, akik például a játékelmélet összefüggéseivel is szívesen foglalkoznak. Az érvelés a felmerülő valamennyi szempontra részletesen kitér, igazolva ezzel, hogy nem egy kontextusból kiragadott kutatás eredményét tartjuk a kezünkben, hanem a társadalmi gyakorlatba mélyen beleágyazott társadalmi mechanizmusokat magyarázó, a digitális éra *sine qua non*jait megvilágító következtetéseket látunk, amelyeket akár azonnali és közvetlen tapasztalati ellenőrzésnek is alávethetünk (lásd a bevezetőben említett copyrightkontextusok).

Az összegzés a copyleft lehetőségét mint keveset emlegetett megoldást részletezi, azaz a *minden jog fenntartva* szélsősége helyett a *néhány jog fenntartva* alternatívát javasolja a kulturális konfliktusok enyhítésére. „Míg ők óriási pénzeket fordítanak az ellenünk való küzdelemre, mi fillérekből frusztráljuk őket” (163.) – a *de jure* és *de facto* konfrontációja helyett a kalózban észrevehető az innovátor, a kreatív felhasználó, aki társas bizalmi hálózatot épít a digitális technológiák alapmechanizmusait kihasználva, e szemléletben hatásos zárógondolatként a szerző egy mondatban így fogalmazza meg a könyv tanulságát: „most megint olyan idők járnak, hogy érdemes őket meghallgatni.”

■ JEGYZETEK

1. ACTA – Anti-Counterfeit Trade Agreement. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/may/tradoc_147937.pdf. Gillmor, Dan: The struggle against SOPA and PIPA is not over. The Guardian. 2012. 1. 20. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/cifamerica/2012/jan/20/struggle-against-sopa-and-pipa-is-not-over> [2012. 1. 31.]
2. Edition 2.0 sorozat, Typotex Kiadó <http://www.typotex.hu/index.php?page=edition.2.0> [2012. 2. 2.]
3. Markus Beckedahl: Warum ACTA in den Papierkorb gehört? Spiegel Online. Netzwelt. 2012. 1. 27. <http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/0,1518,811808,00.html> [2012. 2. 2.]
4. SOPAstrike.com <http://www.sopastrike.com/> [2012. 2. 3.] StopACTA/Petition <http://www.stopacta.info/english/get+involved/petition/petition.html> [2012. 2. 3.]
5. Anti-ACTA profil 40 722 tag <http://www.facebook.com/pages/Anti-ACTA/106175812744911> [2012. 2. 3.] Nie dla ACTA w Polsce Profil 223 327 tag <http://www.facebook.com/nieACTA> [2012. 2. 3.] és több tucat hasonló.
6. Vö. Chris Anderson: Ingyen! – A radikális árképzés jövője. HVG Kiadói Rt., 2009.

A BOSZORKÁNYSÁG MODERNITÁSA ÉS A RONTÁS INDIVIDUALIZMUSA EGY ARANYOSSZÉKI TELEPÜLÉSEN

Komáromi Tünde: *Rontás és társadalom*
Aranyosszéken

■ Komáromi Tünde könyve egy aranyosszéki településen működő falusi boszorkányság gyakorlatait és az ehhez fűződő képzeteket elemzi. A kötet szakmailag szilárd lábakon áll. Mindig minden a helyén van, mindentől csak az és csak annyi, ami és amennyi éppen szükséges.

Az első fejezetben a vizsgált településről láthatunk villanásnyi távoli és közeli képeket: a közelmúlt társadalomtörténeti eseményeiről, az itt élők mindennapi életviteléről tudjuk meg a legfontosabbakat.

A második fejezet a téma kutatástörténetét ismerteti. A fejezetből kiérződik a szerző alapos szakirodalmi felkészültsége. Bemutatja a boszorkányság nemzetközi, történeti antropológiai, valamint magyar néprajzi irodalmát. A szerző – igen helyesen, remek marketingfogással – a magyarországi olvasókra és kritikusokra is gondol, és külön alfejezetet szentel a román néprajzi szakirodalom ismertetésének is, elébe menve annak, hogy az első adandó alkalommal ezt valaki számon kérje tőle. (Mint ahogy azt erdélyi néprajzkutatókként megszokhattuk.) A különféle boszorkányságteóriákkal és megközelítésmódokkal csak annyira foglalkozik, amennyi még épp emészthető, és úgy, ahogy az a könyv gondolatmenete szempontjából nélkülözhetetlen. E részből is, mint általában az egész kötetből, neves külföldi kutatóintézetek könyvtárára visszavezethető szakirodalmi frissesség és biztonság árad. A szociológiai, pszichológiai szempontok bemutatását követően arra is futja erejéből, hogy a kortárs boszorkányságkutatások legrelevánsabb kérdéseit, e kutatási területben rejlő szemléleti perspektívákat is felvillantsa.

A vállalt antropológiai szemlélet és hangsúlyosan angolszász szakirodalmi hivatkozások ellenére a szerző szépen, tömören, érthetően ír magyarul, messze elkerüli az öncélú „tudományos reppelést”. A téma szempontjából meghatározó fontosságú szakirodalmi előzményekre, szakmai életművekre való hivatkozás szintén megfelelő súllyal szerepel a könyvben. Például Keszeg Vilmos kiemelkedő jelentőségű könyve a mezőszéki hiedelemvilágról vagy Pócs Éva csíki kutatásaira épülő elemzései.

A következő fejezettel kezdődik a könyv „sűrűje”: tömény leírásokat és elemzéseket olvashatunk a rontással kapcsolatos falubeli képzetekről: a boszorkánysággal összefüggő előítéletekről, rontásvádakról, a rontás módszereiről és eszközeiről, az ezeket alkalmazó specialistákról, a rontással kapcsolatos társadalmi, gazdasági és egészségi problémákról, azaz a rontás okairól, következményeiről, valamint a rontás igazságszolgáltatási stratégiaként való alkalmazásáról. Az elemzés levezetése során a rontás esetek statisztikai elemzését is elvégzi, számszerűen is kimutatva például a vádolt és az áldozat etnikai, nemi hovatartozását, a rontást kiváltó okokat, módszereit és még sok minden egyebet is. Az elemzések etnográfiailag mindig jól dokumentáltak, logikusan felépítettek. A szerző megállapításai (és a könyvben sok ilyen van!) mindig az esetek aprólékos levezetéséből következnek. Különösen érdekes és újszerű, amit a rontáshiedelmeknek a gazdasági, megélhetési és etnikai problémákkal való kapcsolatáról, a helyi presztízsszerkezetbe és etnikumközi megítélésekbe való beépüléséről ír.

A könyv következő egysége kétségkívül a legolvasmányosabb rész. Öt, jó szemmel kiválasztott, árnyalt esetelemzést olvashatunk ebben a részben, amelyek az elemzés által problematizált fontosabb súlypontok elmélyültebb megértését teszik lehetővé. Az esetelemzések apró részletekbe menően mutatják be az áldozat, a specialista, a boszorkány életterét, kapcsolatrendszerét, problémáit, érzéseit.

A Komáromi-könyv nagy érdemének tartom, hogy módszereiben, gyűjtött anyagában, esetelemzéseiben meggyőzően vezeti le azt a felismerést, hogy minden, amit a rontásról elmondhatunk, emberi kapcsolatokhoz kötődik. A rontás individualizmusának felismerése a szerzőt arra készítette, hogy a kötetben meglehetősen nagy számú, részletes esetelemzéseket tegyen közzé, amelyek ugyanakkor olvasmányossá is teszik a könyvet. A másik ember élete, problémái – de még magánya is – mindig izgalmasak. Az aranyoszéki falu mágikus színpadán sorssal egzisztenciális küzdelmet vívó embereket, megdöbbentő emberi problé-

mákat, élethelyzeteket láthatunk a szerző jóvoltából.

Bármennyire meglepőnek tűnik is a boszorkányság jelenlegi aktualitását, modernitását hangsúlyozni, a könyv végéhez érve semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy a boszorkányság rendkívül fontos szerepet tölt be a falusi közösségek értelmező, válságkezelő és szimbolikus igazságszolgáltató stratégiáiban, a különféle problémákkal küszködő falvak lakóinak arra való törekvésében, hogy a változhatatlannak tűnőt megmagyarázzák, helyzetükön javítani próbáljanak, vagy igazságot szolgáltatassanak akkor, amikor az más eszközökkel végleg lehetetlennek tűnik. Az a magyar anya, aki azért imádkozott és bőjtölt, hogy a fia utálja meg a román fiatalasszonyt, akivel viszonya volt, a házasságuk kudarcáért az anyós mágikus praktikáit okoló menyek és a hozzájuk hasonlók a mágia modern és könnyörtelen tudását alkalmazzák, amely végső soron a másik emberről, az életről és a társadalomról szól.

Peti Lehel

A SECURITATE MUNKAMÓDSZEREI

Denisa Bodeanu – Novák Csaba Zoltán:

Az elnémult harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban

■ A kommunizmus időszakával foglalkozó történészek számára egyik fontos és igen érzékeny témát az egyház és a volt rendszer viszonya jelenti. A levéltárak folyamatos megnyílásával egyre tágabb teret kap a múlt rendszer eddig csupán mozaikszerű kutatása, melyben a társadalomtörténeti megközelítés dominál. Az eddigi kutatások középpontjában az RKP nemzetiségpolitikája, a román–magyar kapcsolatok, a generációs csoportok és a kisebbségi elitiek álltak, kevés teret hagyva azon intézményeknek – például az egyházaknak –, amelyek szintén célpontjai voltak a kommunista rendszernek. Jelen kötet valójában nem pótolja teljes mértékben ezt a hiányt, csupán adalékot nyújt, illetve kiegészíti bizonyos szinten

egy megfigyelés történetét, melynek középpontjában a katolikus egyház egyik nagy népszerűségnek örvendő lelkésze áll. Denisa Bodeanu és Novák Csaba Zoltán közös munkája olyan kötet, amely kisélet a Pro-Print Kiadó eddig megszokott *Források az erdélyi magyarság történetéhez* sorozatától, de a formai változástól eltekintve beillene a dokumentumokat közlő és elemző sorozatba.¹ Ami a különbséget illeti, az a szerzőpáros közös kutatási projektjét finanszírozó intézmények együttműködése (a kutatás a CNSAS, a Gheorghe Șincai Kutatóintézet és a Pro-Print Kiadó közös programjában készült, de a kutatásokat támogatta a Domus Hungarica Scientiorum et Artium és az AFCN is).

A kötet szerkezetileg két nagy – egy elemző és egy forrásokból álló – részre osztható. Az elemzés végeredményben a szerzők által összeállított, durván százoldalnnyi előtanulmány, amely segédletként is szolgál a kötet többi részét kitevő források tanulmányozásához, értelmezéséhez. Az említett források egyrészt a Securitate által összeállított (és a szerzők által kiválogatott) és magyarra fordított dokumentumokból áll. Másrészt pedig a kötetben megjelenő források interjúkat is tartalmaznak a Pálfi Gézával kapcsolatban álló személyekkel. Ez a típusú forrásközlés szintén újdonságnak számít a romániai magyar történeti módszerek és feldolgozások számára, ahogyan a könyvhöz mellékelte DVD is. A DVD egy rövid dokumentumfilmet tartalmaz, melyben több embert is megszólaltatnak a Pálfi Géza-üggyel kapcsolatosan, a szerzők közül Denisa Bodeanu is szerepet vállal, de a Maksay Ágnes készítette film mindkét szerző szakmai együttműködésével jött létre. Ami szintén kiemelt figyelmet érdemel, az a kötetben, még pontosabban a bevezető tanulmányban szereplő fotók, amelyek szerepe a korhatás felidézése mellett részben a Securitate módszereire is kapcsolódik, ugyanis ezek a fényképek a Pálfi-hagyaték mellett, a securitatis dossziéjából is származnak. A külalagnál maradvá érdemes említést tenni a borítóról, amit Márton Krisztina tervezett és jól láthatóan ábrázolja a kötet témáját, valamint a címét. Több fotóbeavágás látható Pálfi Gézáról, mindez harang formájába igazítva, a háttérben pedig feltehetőleg a róla készült jelentéseket tartalmazó iratok fotói láthatóak. A cím tulajdonképpen szintén egyféle adózás a múltnak, ugyanis Pálfi halála után dr. Kazár Lajos filmet szándékozott forgatni az elhunytól *Az elnémult harang* címmel, ez azonban nem valósult meg (mindennek nyomát szintén a Pálfiről készült belügi jelentés őrizte).

A könyv bevezető tanulmánya szintén két nagy részre osztható: egy első, elméleti, illetve az ezt követő gyakorlati részre. Mindez lineárisan szerkesztetten, oly módon, hogy követhetőek az események – az RKP magyarságpolitikájától az egyházon belül történt manipulációig, illetve Pálfi Géza esetéig.

Az erdélyi magyar kisebbség egyfajta problémaforrást jelentett a karhatalom számára, főleg a Ceaușescu-korszak vé-

gén, de számos példa adható arra, ahogyan a megkorlátozások már főleg az 1956-os magyarországi események után a magyar kisebbségre koncentráálódtak. A magyar kérdés mint állambiztonsági probléma ebben a korszakban tematizálódott, bár ideológiailag a román pártvezetés a nacionalizmus egyre nagyobb kihangsúlyozása mellett szállt síkra, ez végeredményben fontos mobilizációs eszköze volt a rendszernek. Ennek ellenére az állambiztonsági szervek előszeretettel bélyegezték meg az erdélyi magyarság azon elemeit, amelyek számukra gyanúsak voltak, nacionalista, irredenta, sovinszta jelzőkkel. Ezeket a vádakat, illetőleg fogalmakat igen képlékeny kontextusban használták, ugyanis nem ritka eset volt az, amikor a vádlott cselekedetei teljes mértékben eltértek a hivatalos szervek általi megbélyegzéstől. Egy másik aspektusa a tanulmány elméleti részének a katolikus egyház helyzetének a felvázolása. A katolikus egyház egyik fontos támogatója maradt az erdélyi magyarságnak, kulturális védelmezőjeként a párhatalom számára egy megoldatlan problémaként tűnt fel a biztonsági szervek jelentéseiben. Bár az egyház ellenállása nem jelentett különösebb veszélyt, már a szocialista berendezkedés éveiben megjelentek olyan emblemikus képviselői, amelyek ellenállást tanúsítva nem voltak hajlandók együttműködni a rendszerrel. Ilyen volt Márton Áron püspök példája, amely a kötetben az egyik legtöbbet idézett név is egyben. Az állam és az egyház viszonya az adódó konfliktusok miatt nem volt problémamentes. A titkosszolgálat megpróbálta az egyház legtöbb elemét beszervezni, illetve kitermelni egy olyan, a számára is megfelelő generációt, amely a későbbiekben hajlandóbb lesz az együttműködésre. Történt mindez többkevesebb sikerrel, mindenesetre összességében a szerzők is megjegyzik, hogy a katolikus egyház szenvedő alanya volt a kommunista elnyomásnak, tagjait megfizetve, bebörtönözve próbálták megtörni az általuk kifejtett ellenállást.

A kötet elméleti bevezetőjének talán egyik legérdekesebb része a titkosszolgálat munkamódszereinek felvázolása, elemzése és az ezt követő, példákvaló illusztrálása. A kötetből megtudhatjuk, hogyan is dolgozott a Securitate, milyen eszközökkel operált, illetve hogyan nézett ki egy megfigyelés története. A

Securitate által használt sajátos „bikkfa” nyelvezetre a lábjegyzetekben található magyarázat, bár ezek egyszerű szavak, bizonyos esetekben korántsem egyszerű eligazodni jelentésükben.² A román állambiztonság módszerei ezáltal rekonstruálhatóak, de mivel az intézmény az évek során több átalakuláson ment keresztül, ez a módszereiben is meglátszik. Ugyanis nem azokat a drasztikus, terrorhoz is hasonlítható módszereket használták a jelen esetben is például a hetvenes-nyolcvanas években, mint a szovjet mintából táplálkozó ötvenes években. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy nem volt szó megtorlásról, mivel ezek a módszerek az emberi méltóság súlyos megsértésével, az emberi jogok mellőzésével jártak, de mindez nem történt olyan nyilvánosan és agresszíven, mint az előző periódusokban.

Az elméleti rész befejezésével, amely ismerteti egy megfigyelés elemzéséhez szükséges kereteket, a konkrét eset bemutatása következik. Pálfi Géza lelkész 1941. április 14-én született Máréfalván, egyszerű földműves-munkáscsaládból származott, tanulmányait a gyulafehérvári Teológiai Intézetben folytatta, ekkor figyeltek fel rá először a hatóságok. A megfigyelésére két nagyobb terjedelmű, több dokumentum, fénykép, jegyzet és egyéb anyagokból álló dossziét állított össze a Securitate, 1963 és 1986 között. Pálfi Géza személye azért is fontos, mivel lelkési tevékenysége alatt jó kapcsolatban állt Márton Áron püspökkel, körzetében hívei száma növekedett, pedagógusi tevékenységét pedig szintén nem várt sikerként könyvelhették el, az általa használt módszer miatt, amely a magyar irodalom és kultúra szeretetéből és szigorú ismeretéből állott. Több mint húszéves megfigyelésének a története nem ad teljes képet Pálfiról, de mindenképpen tartalmaz hasznos részleteket, amelyek segíthetnek az életművének egy esetleges teljesebb mértékű feldolgozásában. Bár Pálfi Géza életében is, sokszor nyíltan elutasította a rendszert, tudomásul vette megfigyelésének a tényét (ezt különféle módszerekkel, fenyegetéssel tudomására is hozták), ennek ellenére hite és meggyőződése szerint cselekedett. Váratlan és gyanús körülmények között bekövetkezett halála pedig még nagyobb port kavart. Ez azért történhetett, mivel több hozzá közel álló ismerőse, illetve a

prédikációit hallgató közösség is meg volt győződve arról, hogy halálának köze lehet a Securitatéhoz. Erre a nemzetközi média is felfigyelt, az 1980-as évek közepére már egyre nagyobb elszigeteltségben levő Ceaușescu-rendszer egyik megtorlásaként lett elkönyvelve. Hogy mi volt konkrétan Pálfi halálának az oka, a szerzők is próbáltak választ keresni, interjút készítve azon emberekkel, akikkel utoljára kapcsolatban állt, pl. az őt kezelő orvossal. Konkrét választ erre a könyvben nem kapunk, objektív és magyarázó szövegben a találgatásokba nem bocsátkoznak a szerzők. Azonban minden lehetséges forгатókönyvet felvázolnak, végeredményben arra következtetve, hogy nem valószínű, hogy a Securitate felelős Pálfi Géza haláláért. Habár az erről szóló szekus dokumentumok gyanúsán kevés információt tartalmaznak, a Pálfi dossziéja jóval a halála után záródott le. Még inkább érdekes, hogy a nemzetközi média vádjaira reagálva, a belügyi szervek tagadták, hogy közük lett volna az esethez, az általuk felhozott magyarázat azonban hamisnak bizonyult (vagyis az, hogy Pálfi örökletes betegségben szenvedett, amiben az édesapja is elhunyt). Temetésére 1984. március 15-én került sor, ahova nagy tömeg gyűlt össze, szintén szimbolikus jelentést adva egy ellenállás eseményéhez. Ezzel is magyarázható, hogy dossziéja lezárása jóval a halála után következett be.

A kötet utolsó és egyben terjedelmesebb részét a már említett források teszik ki mintegy háromszáz oldalban. Ily módon az olvasó rendelkezésére állnak azon módszerek és eligazítások, amelyek által a források tanulmányozásával akár további eredményekre juthat, illetve több kérdést feltehet, illetőleg választ adhat ezekre. Továbbá, a már említett kiegészítő DVD-melléklet segítségével a történet megértése és felvázolása még színesebbé válhat. Bár ez önmagában újítás (és valószínűleg befolyásolja a könyv árát is majd), talán érdemes lett volna közzétenni elektronikusan is a Pálfi-dosszié dokumentumait, ily módon kiszélesítve a potenciális olvasók sorát. Meg kell azonban említeni a szerkesztési és helyesírási hibákat is, amelyek a tanulmányban vannak jelen nagy számban. Bár jól megírt munkáról van szó, összképrontó hatással van a kötetre. Egy lehetséges második vagy pótkiadásban ezekre érdemes lenne

odafigyelni. Szerencsés vállalkozás a kötet román nyelvű fordítása, azonban a közeljövőben célszerű lenne egy angol változatra is gondolni, ezáltal szélesebb kö-

zönéssel is megismertette egy elmúlt rendszer belügi szerveinek a megtorló módszereit.

Fodor János

■ JEGYZETEK

1. A sorozat ezt megelőzően megjelent hét kötete: György Béla: *Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez*. A vezető testület jegyzőkönyvei, illetve Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor: *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Erdélyi Múzeum Egyesület – Pro-Print Kiadó, Kolozsvár–Csíkszereda, 2003; Stefano Bottoni: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2006; László Márton: *Máthé János: Magyarhermány kronológiája (1944–1964)*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2008; Gidó Attila: *Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek (1918–1940)*, illetve Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston: *Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2009; Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceausescu rendszer magyarágpolitikája 1965–1974*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2011.

2. Csak néhány példa erre: beszerzés, behálózás, konspiratív elem, megfigyelési dosszié, bomlasztás, semlegesítés stb. Ezek magyarázata megtalálható magyar nyelven is a kötetben is ajánlott internetes Román állambiztonsági szótárban: <http://allambiztonsagsizotar.adatbank.transindex.ro/>

A TÖBBNYELVŰSÉG ARCAI

Horváth István – Tódor Erika Mária (szerk.):

Nyelvhasználat, tannyelv és két(több)nyelvű lét

■ A kötet a 2010. június 25–26-án Csíkszeredában, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen szervezett harmadik, *Kisebbségek nyelvi helyzete Romániában és a Kárpát-medencében* című két-nyelvűség-konferencia szelektált anyagát tartalmazza. Ez a konferencia lehetőséget biztosított a tannyelv és tannyelvpolitika, a kétnyelvű lét oktatásszervezési vonatkozásainak megvitatására, valamint bemutatták a korábban elvégzett, a romániai magyarságra reprezentatív szociológiai és szociolingvisztikai felmérés adatainak több részeredményét is.

A szerzők névsorának végigtekintése a téma legváltozatosabb nézőpontokból való megvilágítását ígéri, hiszen a különböző régiókból (Bukarest, Gyimesfelsőlok, Kolozsvár, Budapest, Szabadka stb.) a konferenciára érkezett előadók nemcsak nyelvészek, hanem szociológusok, politológusok, középiskolai tanárok stb.

A kötet 15 tanulmányt tartalmaz, három nagyobb egységbe rendezve: *Változatosság és sokféleség az oktatásban*, *A Demográfia, rétegződés, nyelvhasználat* megnevezésű kutatás részadatai, valamint *Léthyezetek és a két(több)nyelvűség*.

Az első rész hét tanulmánya a kisebbségi oktatás problémáját elemzi különböző

szempontokból. Nem véletlen, hogy Péntek János *Többségi? Kisebbségi?* című írása az első, hiszen néhány olyan általános bevezető gondolatot tartalmaz a kisebbségi oktatásról, amely szükséges ahhoz, hogy megteremtse az egységet a kötetben szereplő többi tanulmány között. „Az államnelyv ismeretét mint célt és érdeket általánosabban bele lehet és kell foglalni a két-nyelvűsödésbe, kétnyelvűsítésbe, mégpedig oly módon, hogy annak eredménye magas szintű, stabilizálható, tartós kompetenciát jelentsen mindkét nyelvben, additív módon. Ennélfogva az iskolai oktatásban mindkét nyelv fontos: az első nyelv is, a második nyelv is.” (11–12.) Vámos Ágnes *Tannyelvpolitika és tannyelv-pedagógia* című írásában hasznos terminológiai és szakirodalmi áttekintést olvashatunk. A következő négy tanulmány a két-nyelvűség bizonyos aspektusait vizsgálja különböző korcsoportoknál (óvodásoktól kezdve pedagógusokig) a Székelyföldtől a Bánságig. Erdei Ildikó bánsági pedagógusok kétnyelvűséggel kapcsolatos nézeteit vizsgálta kérdőíves módszerrel, és következtetései rendjében rámutat arra, hogy a bánsági régióban sajtóságos helyzet alakult ki, hiszen a magyar oktatási nyelvű tanintézményekbe járó gyerme-

kek egy része olyan családból származik, ahol a kommunikáció nyelve nem a magyar. A kérdőívekre adott válaszokból az a következtetés vonható le, hogy „a szórványban élő pedagógusok szerint kétnyelvű elsősorban az a gyerek, aki nyelvi- leg vegyes házasságból születik, és kezdetül fogva két nyelvet tanul/beszél, ami azt sejteti, hogy a nyelvpedagógiai megoldások, a későbbi nyelvelsajátítási módszerek hatékonysága nem bizonyított számukra”. (56.) Ennek alapján kétségbe vonható akár az is, hogy a pedagógus képes egyáltalán hatékony szerepet vállalni a magas szintű kétnyelvűség kialakításában. Gergely Helga *Nyelvi nehézségek a román nyelv elsajátításában* című tanulmányában a gyimesfelsőlaki Árpádházi Szent Erzsébet Líceum diákjainak román nyelvű szövegei alapján vizsgálja, milyen nyelvtani típushibák figyelhetők meg. Ez azért fontos, mert a tömbmagyar közegben a román tanulása csak formális környezetben, iskolában zajlik, hiányzik a célnyelv intenzitása. A nyelvtanulás időhiány miatt pusztán hibajavításban mérül ki, ami kudarcélményt eredményez, így a diákokban negatív attitűd alakul ki a román nyelvvel szemben. Ezzel szemben Biró Enikő a hatékony nyelvtanulási stratégiákat vizsgálja. *Nyelvhódítás – domináns kétnyelvűek nyelvtanulási stratégiaválasztásai* című írásának célja összefüggést keresni a domináns kétnyelvűség egyes meghatározó tényezői és a harmadik nyelv elsajátítása során választott stratégiák között. Felmérését egyetemisták körében végezte, és arra a következtetésre jutott, hogy az angolnyelv-tanulás során sokkal több stratégiát használnak tudatosan, mint a román esetében. Viszont a románnyelv-tanulás stratégiái nem térnek el jelentősen az angolétól, ami azt jelenti, hogy a nyelvtanulók a románra nem második nyelvként, hanem első idegen nyelvként kezelik. Biró Enikő vizsgálatának eredménye egybeesik azzal a – sokak által hangoztatott – véleménynel, hogy a román nyelvet az iskolában a magyar anyanyelvű gyerekek számára idegen nyelvként kellene oktatni. Kajcsa Bernadett a legfiatalabb korosztály kétnyelvűségével foglalkozik. *Korai kétnyelvűség és a szemantikai reprezentáció* című tanulmányában egy interdiszciplináris kutatás részeredményeit ismerteti, amelynek során 3–7 éves erdélyi (csíkszeredai és brassói) bilingvis óvodásoknál a

korai kétnyelvű mentális lexikon belső szerveződését vizsgálta egy képmegevezéses teszt alapján. Az eredmények azt mutatják, hogy a kétnyelvű állapot előnyösen hat a kisgyermek mentális folyamataira, és fogalomalkotó képességüket nem gyengíti, hanem kiválóbbá teszi. Az első nagy részt Pap Szilárd-István tanulmánya zárja, amelyben politikai szempontból mutatja be az államnyelv oktatásának problémáit etnokulturális kisebbségek számára. A vizsgálat közepontjában azok az etnopolitikai folyamatok állnak, amelyek a román nyelv oktatásának problematikáját írják körül a romániai magyarság esetében. Olyan klasszikusan kritikus pontokról van szó, mint a történelem és földrajz magyar nyelvű oktatása, továbbá a román és magyar nyelv differenciált tanítása. A hatalmat ez mindig érzékenyen érinti, hiszen „a többségi etnikum szemszögéből nézve minden, a kulturális reprodukció monopóliumát megkérdőjelező akció magának az államnak a létét kérdőjelezi meg, más szóval a nemzetállami jelleget, melyet Románia alkotmányának első cikkelye szentesít”. (103.)

A kötet második részében olyan tanulmányok kaptak helyet, amelyek a *Demográfia, rétegződés, nyelvhasználat* megnevezésű kutatás egy-egy részeredményét mutatják be. A kutatást 2009-ben reprezentatív mintán végezte a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet a romániai magyarok körében. A felmérés a népesség demográfiai magatartását, rétegződési helyzetét és nyelvhasználatát (nyelvi készség, nyelvi viselkedés, nyelvhasználati szokások, a román másodnyelvűség kapcsán felmerülő viszonyulások) vizsgálta. A kutatásra épülő három tanulmány sorát Horváth István írása nyitja, aki az erdélyi magyarok nyilvános nyelvhasználatának elemzésével foglalkozik. Tanulmányából kiderül, hogy az erdélyi magyarok egy része a privát és informális nyilvánosság szintjén is a magyar nyelvet használja, ami nem zárja ki a román nyelv ismeretét és használatát. „A magas nyelvi integrativitás olyan társadalmi szituációkban, amelyben az informális nyilvánosság jelentős mértékben román nyelven is működik, olyan beszédközösséghez való tartozást eredményez, amelyet a horizontális bilingvizmus mintájában írhatnánk le. Vagyis a román másodnyelv használata bizonyos mértékben egy

helyi román publikus identitást is meg-alapozhat.” (132–133.) Sorbán Angella írásának címe: *A diglossziáról – szociológiai közelítésmódban*. A kisebbségi két-nyelvűség kontextusában, ahol a többségi nyelv eltérő jogi státussal rendelkezik, a diglosszia azt jelenti, hogy a domináns nyelv az emelkedett változat, a kisebbségi pedig a köznapi. Ezt igazolják a kutatás adatai is, hiszen a megkérdezettek szerint a román tannyelvű folytonossághoz jobb mobilitási esélyek kapcsolódnak. A magyar tannyelvű oktatás csak akkor lesz versenyképes, ha reális alternatívát nyújt a képzési rendszerben. Benő Attila *Normatudat és nyelvi presztízs* című tanulmánya is bizonyos mértékben ehhez a problémához kapcsolódik. Ő a kérdőív-ből két kérdést emel ki, amelyek közül az első a magyar nyelvvel kapcsolatos attitűdre kérdez rá („Hol beszélnek legszebben magyarul?”), a második pedig az egyes és többes szám használatának normatudatára („Nézd, milyen szép banánokat árulnak az üzletben”, illetve „Nézd, milyen szép banánt árulnak az üzletben”). A kérdésekre adott válaszok alapján két különböző erdélyi magyar beszélőtípus szociológiai profilja rajzolódik ki. Az első típus az, aki magyar tannyelvű iskolába járt, etnikai-nyelvi többségben él (vagy legalábbis átmeneti régióban), a hagyományos magyar egyházak valamelyikének tagja, a családban csak magyarul beszél, nem vált át románra. Ezzel szemben a második típus román iskolába járt, szórványban él, nem feltétlenül tagja valamely hagyományos magyar egyháznak, a családban románul is beszél, továbbá magyar beszédébe gyakran vegyít román elemeket. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy arányaiban az első típusú nyelvhasználóból van több.

A harmadik rész, *Léthelyzetek és a két(több)nyelvűség* címmel a két-, illetve többnyelvűség problémáját tágabb kontextusba helyezi. Gordon Győri János *Angol vagy kínai? Küzdelem a méltányos és gazdaságilag is hasznos oktatási nyelvért* című írásában Szingapúr példáján mutatja be, hogy egy külső nyelv bevezetése az oktatásba milyen eredményeket hozhat. Szingapúrban az angol lett az oktatás nyelve a hatalmas kínai hagyománnyal szemben, hiszen a sokféle és sok nyelvet beszélő népcsoport között ez bizonyult semleges társadalmi közvetítőnyelvnek, emellett pedig a modernizáció és gazda-

sági fejlődés szempontjából is fontos volt. A hatékonyságot leginkább az bizonyítja, hogy világviszonylatban tartósan a leg-eredményesebb mutatókat érte el az oktatásban Szingapúr. A következő két tanulmány visszatér az erdélyi többnyelvűség kérdésére. Papp Kincses Emese arra reflektál, hogy a Hargita megyei igazságszolgáltatás domináns nyelve a román, noha az ilyen típusú beszédhelyzetek szereplőinek nagy része magyar anyanyelvű, és ez gyakran nehézkessé teszi a kommunikációt. A tolmács ilyen esetekben nemcsak egyik nyelvről fordít a másikra, hanem a regisztereket is le kell fordítania: a jogi nyelvet érthetővé kell tennie a vádlott/tanú számára, valamint a tanú/vádlott szövegét le kell fordítania a bíró és az ügyész számára. Sófalvi Krisztina az 1920–1940 közti Erdély három hírlapjának, az *Aradi Hírlap*, a *Brassói Lapok* és a *Keleti Újság* többnyelvű reklámszövegeit veti össze három mai lap (*Krónika*, *Népújság*, *Vásárhelyi Hírlap*) reklámanyagával. Arra a következtetésre jut, hogy a több nyelven megjelenő hirdetések látszólag pozitív, elfogadó magatartásról tanúskodnak, de emögött ott kell látni a nyelvpolitikai beavatkozást. Az 1920 utáni magyar lapokban megjelenő román nyelvi elemek az államnyelv fontosságát és kizárólagosságát közvetítették a magyar kisebbség felé. Ezzel szemben a kereskedelmi rovat többnyelvű reklámjaiban a gazdasági, kereskedelmi érdek tükröződik. Gál Noémi *Nyelvi változások és kontaktusjelenségek a nyelvi revitalizációs törekvések felől* című tanulmányában a nyelvcsere és nyelvvesztés során végbement nyelvi változások és az azok során felmerülő problémák bemutatására vállalkozik kontaktusnyelvészeti keretek között. A szerző rámutat, hogy a változásra legérzékenyebben a lexémaállomány reagál (a domináns nyelv lexikai elemeinek beemelése a kisebbségi nyelvi rendszerbe, tükörfordítások), de minden más nyelvi részrendszerre is hat az idegen nyelv. Hangtani változásként lehet például említeni a mezősegi időtartam-neutralizációt, mondattani jelenségeként az analitikus formák elterjedését stb. Végül pedig Petri Emese tanulmánya egy másik kisebbség, a vajdasági magyarok nyelvhasználatára irányítja a figyelmet *Képi gondolkodás és lélekkép. A vajdasági szórvány- és tömbmagyarság középiskolásainak nyelvi barométere a 2000–2010-es periódusban*

című írásával. A felmérésből kiderül, hogy a tanulók nem rendelkeznek anyanyelvükön a kimondott és alkalmazott szavak mögötti képi teremtéssel, megelevenítéssel, vagyis nem tudnak róla gondolatukban képi formát alkotni.

A *Nyelvhasználat, tannyelv és két(több)nyelvű lét* című kötet tanulmányai tehát a két-, illetve többnyelvűségből adódó legkülönbözőbb problémákat mutatják be különböző perspektívákból.

Nagy előnye, hogy nemcsak nyelvészek, szociológusok számára tartalmaz érdekes adatokat, hanem az igényes anyanyelvhasználó számára is, mindenkinek ajánlom. Végezetül Péntek János gondolatát idézném, mely szerint nem őrizni, hanem használni kell a nyelvet, hiszen megőrzésének lehetősége funkcionális használatában rejlik.

Zsemlyei Borbála

MESE ÉS GYÓGYÍTÁS: NEM MESE!

Boldizsár Ildikó: *Meseterápia.*

Mesék a gyógyításban és a mindennapokban

■ A mesék az emberiség történetének részei, évszázadokon keresztül kísérték, átörökítve az életben való boldoguláshoz szükséges tudásanyagot, mintegy a beavatásra készítették fel az ifjakat. Archaikus világképet őriznek és mutatnak meg, amely egyensúlyban és egységben tartotta a világot az ember számára, hiszen azért, hogy belül megvolt az egyensúly és egység, kívül is képes volt azt megőrizni. Ugyanakkor, mivel a meséket felnőttek mondták felnőtteknek, nemcsak egy adott („problémás”) helyzetet rögzítettek és mutattak be, hanem a kreatív alakítással segítettek is a gondokat megnevezni, átlátni és megoldani. A mese nem egyszerűen irodalmi alkotás volt a művészkedés, önmegmutatás szándékával: a mesemondó kicsit a közösség sámánja, bűvésze, bohóca és pszichológusa, terapeuta is volt: szórakoztatta az őt hallgatókat, miközben a mikrotársadalom lappangó feszültségeit kibeszélte, megnevezte, s az egyének, párok, csoportok különféle megküzdési stratégiáit erősítette, tanácsot adott, átkeretezett helyzeteket, hogy azokat a kedvező megoldás irányába segítse. A mesének társadalmi funkciója volt, a mesélő kitalálta és/vagy formálta a történetet, amelynek menetébe a hallgatóság is bele-beleszolt, s ezek a kommentárok, „lábjegyzetek” esetenként maguk is beépültek a történetbe, mint ahogy egyes mesék torzított, fontos elemektől lecsupaszított változatokban maradtak fenn, vélhető-

en éppen a mesélő saját személyes problémáit tükrözve, ahogy ezt a mesekutatók megállapították a más népeknél is megtalálható változatok elemzése nyomán.

„A mese önmagunk képességeit illetően a határtalan lehetőségek birodalmába vezet el bennünket” – állítja Boldizsár Ildikó meseterapeuta, aki pszichológusként e műfaj terápiás lehetőségeit látta meg, s ezeket vetette be páciensei gyógyítására a Metamorphoses Meseterápiás Módszer nevet viselő, általa használt terápia keretében. A meseterápia a művészetterápia, ezen belül is a biblioterápia egyik ága a tánc-, zene-, képzőművészet-terápia, valamint a pszichodráma mellett. A megközelítés nem új. Ismerjük Seherezáde módszereként *Az ezeregyéjszaka meséiből*, de a *Bibliából* is, ti. ahol Dávid hárfázik Saulnak. Ezeket az ősrégi, bevált módszereket vette újra észre – és elő – a pszichológia fiatal, alig száz-egynéhány éves tudományága, s vetette be eszköztára részeként: irányított olvasással segít a személyes problémák megoldásában a fejlesztő és klinikai biblioterápia keretében; szöveg alapú terápiás módszert jelent tehát, amelyet lehet amerikai mintára aktívan, az alkotófolyamatba való bevonással alkalmazni, illetve európai módon a receptív változatát használni, amely a befogadói élménytől a feldolgozó beszélgetésen át vezet a remélt célhoz. Boldizsár Ildikó ez utóbbi változatban alkalmazza a maga gyakorlatában oly módon, hogy a páciens

„saját meséjével” (amit ugyanis kedvenc történeteként megnevez) dolgozik aktív fantáziamunka keretében a mese szimbólumai és képei segítségével a részletek minél gazdagabb érzékelése, feltérképezése végett, ami végső soron mind a látható és láthatatlan világhoz való kapcsolódást hivatott lehetővé és zavartalanná tenni. Tapasztalata szerint ugyanis a nála jelentkezők mentális problémáinak nagy többsége valamilyen kapcsolódási hiányosság következménye. Ezért érzi égetően fontosnak ezt a képességet az egyénekben, illetve a közösségek szintjén helyreállítani, hogy mindez társadalmi léptékben is megtehesse jótékony hatását. Módszerét egyéni és csoportterápiában is alkalmazza, sőt önismereti csoportokban is hasznosnak véli, azaz nemcsak betegség, komoly zavar esetében, de egészséges, csupán lazulásra vágyó embereknek is segít, s nemcsak a gyógyítás, de az oktatás és a mindennapi élet területén is szerepet kaphat.

Meseterápia című, alapos és sokoldalú kutatásra alapozott kötetét Boldizsár Ildikó négy részre tagolja: az elsőben a meseterápia elméletét, a másodikban ennek gyakorlatát ismerteti, a harmadik részben három konkrét meséhez kapcsolt esettanulmányt hoz, a negyedik rész a meséknek a tanításban való alkalmazásáról, a mesék, a mesélés prevenciósi lehetőségéről szól. Végül egy utószóban, amely a *Mesék és madarak – gyökerek és szárnyak* címet kapta, arról számol be, hogyan sikerült némi támogatással a világ első meseterápiás központját létrehozni, s hogyan kapott ebben a gyógyításnál is nagyobb szerepet a megelőzés, a prevenció.

A *Meseterápia* egyértelműen elhatárolódik az úgynevezett mai mesék alkalmazásától – a mai világ „meséi” sokszor a televízióban látható (és nem mellékesen jól eladható, a szünetben reklámmal teleítélt) buta sikertörténetek, a hollywoodi kasszasikert hozó kvázimesék vagy – ahogyan Boldizsár Ildikó nevezi őket – műmesék. Ő ideérti a szintén piackutatásra épülő, hatalmas mennyiségben termő mai gyermekkönyvek nagy részét is, a csodátlanító, a mai valóságra ébresztő, a

képzelt, csinált babanyelven szóló történeteket, amelyekkel a könyvruházak polcai tele vannak.

A klasszikus mese kialakulásának hosszú ideje alkalmas az életfilozófia, az életbölcseesség felhalmozására, s mivel nem egy ember fantáziáját dicséri, kreativitását csillogtatja, hanem többekét, a többség, az átlag életvezetését kínálja követendő mintaként, a bevált megoldási stratégiákat mutatja meg, s még az átlagtól eltérés is meg-megjelenik benne. Mindenképp egy többszázados tapasztalat, több száz ember életbölcseisége rejlik benne. Szimbólumok, képek nyelvén beszél, nem mítosztalanít, nem gügyög, így működésbe tud hozni a ráció elől elrejtett tartalmakat, mert képes kölcsönhatásba lépni az ember tudattalan, ösztönös részével, nem hagyja meg az elmélet szintjén, kibillentli például jól bejáratott mindennapi hazugságai közül.

A kötet legjobb, legértékesebb és egyben a legérdekesebb részei azok, amelyekben a szerző a meseterápia módszerét ismerteti, alkalmazását illusztrálja, és saját tapasztalatára alapozott ajánlásokat fogalmaz meg, a különböző korosztályok nevelésében alkalmazható mesefajtákat mutat be. A *meseterápia gyakorlata* címet viselő fejezetben tíz klasszikus, jól ismert meséből kiindulva az emberi élet fontos témáit járja körül: az útnak indulás jelentőségét, a konfliktusok és bonyodalmak keletkezését és kezelését, a hősiesség, a nemi szerepek, a család kérdését, a próbatételek fontosságát, a segítő, illetve az ellenfél alakját és szerepét az egyén életében, valamint az újjászületés és a csoda átélésének lehetőségét. Az ezt követő esettanulmányok révén az általános, mindenkire érvényes témákat immár konkrét személyek valós és súlyos élethelyzetére vetítve mutatja be, hogyan működik e terápiás módszer a gyakorlatban.

A mese világszemlélet, létezési mód, segít a természet rendjébe tagolódni, ezáltal a nagy egésszel és a belső valósággal összhangba jutni, illetve e kettőt összhangba hozni: ez pedig már önmagában terápiás hatású.

Bodó Márta